

Vergaderjaar 2022–2023

36 226

Verslag van een werkbezoek aan Suriname, Curaçao en Bonaire door een delegatie van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken

Nr. 1

VERSLAG VAN EEN WERKBEZOEK AAN SURINAME, CURAÇAO EN BONAIRE DOOR EEN DELEGATIE VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR BINNENLANDSE ZAKEN VAN 13 AUGUSTUS TOT EN MET 21 AUGUSTUS 2022

Vastgesteld 18 oktober 2022

Een delegatie van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken heeft van zaterdag 13 tot en met zondag 21 augustus 2022 een werkbezoek gebracht aan Suriname, Curaçao en Bonaire. De delegatie bestond uit de leden Kiki Hagen (delegatieleider, D66), Salima Belhaj (D66), Inge van Dijk (CDA), Renske Leijten (SP), Kati Piri (PvdA), Jesse Klaver (GL), Don Ceder (CU), Marieke Koekkoek (Volt), Sylvana Simons (BIJ1), alsmede adjunct-griffier Marianne Verhoef.

Nederland heeft met de twee te bezoeken landen en de bijzondere gemeente een gezamenlijk verleden. Dit verleden stond centraal tijdens dit werkbezoek, waarbij de delegatie zich ter plekke heeft laten informeren over het koloniaal verleden, specifiek gericht op het slavernijverleden, en de doorwerking hiervan. Door middel van een divers programma heeft de delegatie zich een goed beeld kunnen vormen. De delegatie heeft gesproken met parlementariërs en eilandsraadsleden, verschillende regeringsvertegenwoordigers, waaronder de president van Suriname, de Gouverneur van Curaçao en de waarnemend Gezaghebber op Bonaire, vertegenwoordigers van internationale organisaties, ngo's en met bewoners. Ook heeft de delegatie verschillende plekken bezocht die meer inzicht geven in het slavernijverleden.

De delegatie dankt alle gesprekspartners en degenen die betrokken zijn geweest bij het organiseren van dit werkbezoek. De hartelijke ontvangst en goede begeleiding van de delegatie hebben in belangrijke mate bijgedragen aan het welslagen van het bezoek.

Dit verslag begint met een voorwoord van de delegatieleider, tevens voorzitter van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken. Daarna volgt een algemeen deel en een beschrijving van het programma. Tevens is als

bijlage een brief met observaties en adviezen van de delegatie gevoegd die de delegatie naar aanleiding van dit werkbezoek aan het kabinet heeft gestuurd.

De delegatieleider,
Hagen

De griffier van de delegatie,
Verhoev

Voorwoord

Het komende jaar, 2023, staat in het teken van de herdenking van de afschaffing van de slavernij. De Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken bereidt zich op dit jaar voor door tal van activiteiten, waaronder deze onderzoeksreis naar verschillende voormalig gekoloniseerde gebieden waar het slavernijverleden zich afspeelde.

Allereerst past het mij om grote dankbaarheid uit te spreken voor de mensen die hebben geholpen bij de voorbereidingen van de reis en het vaststellen van het programma. In het speciaal aan de Nederlandse ambassadeur in Suriname, de Vertegenwoordiger van Nederland in Curaçao, de waarnemend Rijksvertegenwoordiger op Bonaire en hun medewerkers bij de voorbereiding van het programma en tijdens het werkbezoek.

Op 13 augustus 2022 is onder mijn leiding een delegatie van de vaste commissie Binnenlandse Zaken afgereisd naar Suriname. Bestaande uit: Salima Belhaj (D66), Inge van Dijk (CDA), Renske Leijten (SP), Kati Piri (PvdA), Jesse Klaver (GL), Don Ceder (CU), Marieke Koekoek (Volt), Sylvana Simons (BIJ1), alsmede adjunct-griffier Marianne Verhoev. Ik heb grote waardering voor de manier waarop de delegatie in gezamenlijkheid optrad, hierdoor ontstonden openhartige gesprekken met de diverse organisaties, wetenschappers, kunstenaars, politici, bestuurders en individuen die betrokken zijn bij het thema slavernij en het koloniale verleden.

Nederland kent nog steeds een sterke verbintenis met de verschillende voormalig gekoloniseerde gebieden op zowel sociaal, economisch als bestuurlijk vlak. Om de herdenking in 2023 recht te doen aan het perspectief van zowel de landen als de eilanden in het Nederlands Koninkrijk, het Nederlandse – en het Surinaams perspectief is de onderzoeksvraag gesteld: hoe werken het slavernijverleden en het koloniale verleden door in het heden? Deze onderzoeksreis sluit aan op de twee rondetafelgesprekken die de commissie eerder dit jaar heeft gehouden en waaraan is deelgenomen door organisaties die zich in Europees Nederland bezighouden met het slavernijverleden.

Ondanks dat de commissie zo volledig mogelijk te werk wil gaan is zij zich ervan bewust dat de onderzoeksreis niet alle landen en gebieden bevat waar de Nederlandse kolonisatie en slavernij onderdeel uitmaakt van de geschiedenis. Wel is voor de reis bewust gekozen voor een onafhankelijk land, een land in- en een bijzondere gemeente binnen het Koninkrijk om zicht te krijgen op de verschillende staatsrechtelijke vormen waar de gebieden zich in bevinden, hoe dit tot stand is gekomen na de afschaffing van het slavernijverleden en wat dat betekent voor de hedendaagse samenlevingen.

De delegatie brengt een feitelijk verslag uit van het bezoek. De delegatie vraagt daarnaast om een reactie van het kabinet op de constatering en adviezen van de delegatieleden naar aanleiding van de reis.

Ik wens de commissie en het kabinet veel wijsheid toe in het vormgeven van het komende herdenkingsjaar. Het is een kans om de verschillende perspectieven op ons gedeelde verleden vorm te geven en tijd om te

bouwen aan een kansrijke toekomst met behulp van de verscheidenheid van de verschillende gebieden en culturen die voort zijn gekomen uit ons verleden.

Delegatieleider en voorzitter van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken,
Hagen

Algemeen

Suriname

Suriname, officieel de Republiek Suriname, is een republiek aan de noordkust van Zuid-Amerika met als hoofdstad Paramaribo. Het land was van 1667 tot 1954 een kolonie van Nederland en daarna een land binnen het Koninkrijksverband. Op 25 november 1975 werd Suriname onafhankelijk. De Surinaamse bevolking bestaat uit meerdere etnische groepen waarvan er geen een absolute meerderheid vormt. De voertaal en officiële taal is het Nederlands, terwijl ook het Sranan(tongo) belangrijk is. Verder zijn er verschillende lokale en inheemse talen in gebruik.

De eerste geslaagde Europese kolonisatie vond vanaf 1650 plaats door de Engelsman Francis Willoughby. Om planters aan te trekken was vrijheid van godsdienst geregeld. De Engelsen, aangevuld met gevluchte joden uit Brazilië, begonnen met het aanleggen van plantages in Suriname, waarbij slaven werden ingezet als arbeiders. In eerste instantie probeerden de kolonistors de inheemse bevolking in te zetten als slaven. Dit mislukte door grote sterfte en verzet. Daarna besloot men slaven uit Afrika en deels uit andere kolonies te halen. Tijdens de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog werd Suriname in 1667 door Abraham Crijnssen veroverd op de Engelsen, die onder leiding van William Byam stonden. Bij de Vrede van Breda zagen de Nederlanders voorlopig af van de teruggave van de door de Engelsen ingenomen Nederlandse kolonie Nieuw-Nederland (de huidige staat New York); op hun beurt eisten de Engelsen niet meteen dat Suriname ontruimd zou worden en deden de toezegging om de Banda-eilanden aan de Nederlanders over te laten. Meestal wordt gesproken van een «ruil» van beide gebieden. Na de Derde Engels-Nederlandse Oorlog werd deze feitelijke toestand in 1674 officieel door de Vrede van Westminster. Diverse Engelse families verlieten Suriname voor Jamaica en namen grote aantallen slaven mee. Van alle grote winsten die kooplieden in Suriname dachten te maken, kwam niets terecht. De opbouw van een zelfvoorzienende kolonie bleek veel moeilijker dan verwacht. Toen duidelijk werd dat de Zeeuwen niet in staat waren de Surinaamse economie van de grond te krijgen, is in 1683 de Sociëteit van Suriname opgericht. De eerste gouverneur van de kolonie Suriname onder het bewind van de Sociëteit was Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck. Hij had één derde van de rechten op Suriname aangekocht. De stad Amsterdam en de West-Indische Compagnie (WIC) bezaten daarnaast ieder een derde. Aan het einde van de 18e eeuw ging de WIC failliet; de familie Van Aerssen had haar bezit al eerder verkocht. Amsterdam was toen de enige belanghebbende.

Ook het naburige Berbice en Essequibo, ongeveer het huidige Guyana, werden gekoloniseerd door Nederlanders. Suriname, Berbice en Essequibo vormden het zogenaamde Nederlands-Guiana. In 1814, nog vóór het Congres van Wenen, zou Zweden een poging doen om het beheer over Suriname en Curaçao in handen te krijgen in ruil voor Guadeloupe. Het lukte de Engelse diplomaat Castlereagh de Zweden af te kopen voor een miljoen pond in contanten. Nederlands-Guiana werd in 1815 nog eens verdeeld in Suriname, dat in Nederlands bezit bleef, en het huidige Guyana, dat een Britse kolonie werd: Brits-Guiana.

Crijnssen bemoeide zich actief met de organisatie en het bestuur van de Zeeuwse kolonie. Het bestuur van Zeeland wilde van Suriname zo snel mogelijk een winstgevende kolonie maken. De bedoeling was dat deze zelfvoorzienend zou zijn. Kooplieden toonden veel belangstelling voor de ontwikkeling en exploitatie van de plantages in Suriname. Ze zetten er vooral nieuwe suikerplantages op. Uit Afrika werden slaafgemaakten aangevoerd om op de plantages te gaan werken. Vanuit de Republiek

kwamen bouwmaterialen, gereedschappen, levensmiddelen en zaaigoed. Er was ook veel behoefte aan soldaten, planters en ambachtslieden. Maar ondanks stimulerende maatregelen vertrokken maar weinig mensen naar Suriname.

Onder internationale druk en druk van de Surinaamse Onafhankelijkheidsstrijders werd de slavernij in Suriname uiteindelijk opgeheven op 1 juli 1863. Daarna gold het zogenaamde «staatstoezicht», dat tot 1873 iedere ex-slaaf verplichtte om een werkrelatie aan te gaan met een plantage, tenzij men een ambacht ging uitvoeren. Ter compensatie van het resulterende tekort aan arbeidskrachten op de plantages werden contractarbeiders uit Brits-Indië, China, Nederlands-Indië (Chinezen en Javanen) en het Midden-Oosten naar Suriname gebracht. In 1954 werd Suriname een land binnen het Koninkrijksverband.

Op 25 november 1975 werd Suriname onafhankelijk. De gouverneur van Suriname Ferrier, de Nederlandse Minister-President Den Uyl en Koningin Juliana ondertekenden het verdrag. Sindsdien is de officiële benaming Republiek Suriname. Ferrier werd de eerste president van de nieuwe Zuid-Amerikaanse staat. Vijf jaar later vond een staatsgreep plaats onder leiding van de onderofficier Desi Bouterse, maar dit maakte geen einde aan de wisseling van de wacht in het ambt van het presidentschap. In de reeks van uitgediende presidenten vallen twee namen op: de zojuist genoemde Bouterse, die tweemaal voor enige dagen, en Venetiaan die driemaal voor in totaal vijftien jaar het hoogste burgerlijke gezag uitoefende, beginnend in 1991. Venetiaan, een voormalig Minister van Onderwijs, werd na democratische verkiezingen in 2010 afgelost door Bouterse. Na verlies bij de verkiezingen, werd Bouterse in 2020 als president opgevolgd door Chan Santokhi.

De Surinaamse bevolking vormt een etnisch zeer diverse en multi-culturele gemeenschap, waarin geen enkele groep een absolute of dominante meerderheid vormt. De bevolking bestaat uit een mengeling van de volgende etnische groepen, met tussen haakjes het aandeel van de groep bij de volkstelling in 2012. Bij de telling bepaalde de bevolking zelf tot welke etnische groep ze behoren:

- Inheemsen (3,8%), de oorspronkelijke bewoners van Suriname vallen onder verschillende volken en wonen vooral in het binnenland en rond de hoofdstad.
- Afro-Surinamers (37,4%), stammen af van uit Afrika aangevoerde slaven en kunnen in twee groepen worden verdeeld.
- Creolen (15,7%), afstammelingen van Afrikanen, die veelal in de stedelijke gebieden wonen en overwegend christelijk zijn.
- Marrons (21,7%), nakomelingen van gevluchte Afrikanen, die wilden ontsnappen aan een bestaan als slaaf, door zich in afgelegen bosgebieden te vestigen. Door de openlegging van het binnenland en als gevolg van de Binnenlandse Oorlog trokken veel Marrons naar Paramaribo en andere grotere plaatsen. Traditioneel volgen zij de winticultuur van geesten- en voorouderverering.
- Hindoestanen (27,4%), afstammelingen van de Indiase «contractarbeiders» uit het toenmalige Brits-Indië. Zij bewonen voornamelijk de districten Wanica, Paramaribo en Nickerie en zijn onderverdeeld in grofweg twee stromingen; hindoes en moslims.
- Javanen (13,7%), nakomelingen van de contractarbeiders uit het toenmalige Nederlands-Indië. Het district Commewijne wordt van oudsher overwegend bevolkt door Javanen, daarnaast wonen velen van hen in Lelydorp en Paramaribo. Godsdienstig zijn zij overwegend moslim en daarnaast beoefenaars van geesten- en voorouderverering.
- Brazilianen (geschat tot wel 10%), oorspronkelijk voornamelijk werkzaam als goudzoekers in het binnenland.

- Chinezen (1,5%), zijn in twee groepen te verdelen: de eerste groep bestaat uit nakomelingen van contractarbeiders uit Hongkong, Zuid-China of Nederlands-Indië. Het merendeel van deze Chinese Surinamers spreekt een dialect uit de Hakkataal en zijn overwegend katholiek. Sinds +/- 2000 is er een toename van migratie vanuit China naar Suriname. De nieuwe Chinezen zijn overwegend werkzaam in de handel en horeca en zijn grotendeels nietreligieus.
- Europeanen (1%), nakomelingen van Nederlanders, Portugezen uit Madeira en andere Europeanen uit de koloniale tijd. Zij wonen vooral in de districten Paramaribo en Wanica en zijn voornamelijk christen. De Nederlanders die recentelijk in Suriname zijn komen wonen, of geen gemengd bloed hebben, staan bekend als bakras. De afstammelingen van Nederlandse kolonisten die in de 19e eeuw naar Suriname kwamen of die lange tijd in Suriname wonen en zijn geïntegreerd in de samenleving staan bekend als boeroes.
- Joden, nakomelingen van voornamelijk Sefardische, maar ook Asjkenazische Joden. In hun geschiedenis speelt de Jodensavanne een grote rol. Veel joden zijn vermengd met andere bevolkingsgroepen.
- Libanezen zijn Surinamers uit het Midden-Oosten. Zij komen voor het grootste deel uit Bcharre in Libanon en zijn maronieten. Daarnaast zijn er ook Syriërs en Palestijnen. In Suriname beschouwen zij zich niet als Arabieren, maar noemen zich liever Feniciërs.
- Overige immigrantengroepen uit de regio zijn Guyanezen, Haïtianen en Cubanen. Aanvankelijk waren zij actief in de landbouwsector, maar steeds meer nemen ze deel in andere sectoren.

In de volkstelling van 2012 beschouwde 13,4% van de bevolking zich als overwegende etniciteit «gemengd». 1,8% gaf aan onder een andere bevolkingsgroep te vallen.

Curaçao

Curaçao (Papiaments: Kòrsou), officieel: Land Curaçao (Papiaments: Pais Kòrsou, Engels: Country Curaçao), is een land binnen het Koninkrijk der Nederlanden.

Curaçao werd op 26 juli 1499 «ontdekt» door de Spanjaard Alonso de Ojeda. Op dat moment woonden er ongeveer 2.000 Caquetio op het eiland. In 1515 werden vrijwel alle Caquetio als slaven weggevoerd naar Hispaniola om te werken in de mijnen. De Spanjaarden vestigden zich op het eiland in 1527. Het eiland werd echter bestuurd vanuit een van de Spaans-Venezolaanse steden. De Spanjaarden importeerden veel exoten naar Curaçao. Paarden, schapen, geiten, varkens en rundvee werden vanuit Europa of een van de Spaanse koloniën op het eiland geïntroduceerd. Ook diverse uitheemse bomen en planten werden door de Spanjaarden aangeplant. Niet alle ingevoerde exoten hadden evenveel succes. Met het vee ging het in het algemeen goed, met de landbouw ging het daarentegen beduidend slechter. Omdat de opbrengsten van de Curaçaose agricultuur teleurstellend waren, de zoutpannen geen hoge opbrengst hadden en er geen edelmetalen te vinden waren, noemden de Spanjaarden het eiland een «isla inutil», een nutteloos eiland. Na verloop van tijd nam het aantal Spanjaarden dat op Curaçao woonde af. Daarentegen stabiliseerde het aantal Indiaanse bewoners zich. Vermoedelijk vond er, door natuurlijke aanwas, terugkeer en kolonisatie, zelfs bevolkingstoename van de Caquetio plaats.

De West-Indische Compagnie

In augustus 1634 viel de Hollanders, dat wil zeggen de West-Indische Compagnie (WIC), met oppermacht Curaçao aan. De op het eiland aanwezige Spanjaarden (een dertigtal) gaven zich bij San Juan over.

Ongeveer dertig inheemse gezinnen mochten op het eiland blijven wonen. De belangrijkste reden voor de inval en verovering was dat de WIC op zoek was naar een uitvalsbasis voor handel en kaapvaart. Daarnaast zocht de WIC naar een goede bron van zout. Zowel op de kust van Venezuela als op Bonaire waren goede zoutpannen te vinden. Op Curaçao zelf was campêchehout, een grondstof voor een natuurlijke verf, vee, kalk en brandstof te vinden.

In de eerste drie jaren waren de leefomstandigheden voor de WIC'ers slecht. Voor voedsel en bouw materiaal was men grotendeels afhankelijk van import uit Europa. De toevoer was zeer onregelmatig; er kon meer dan een half jaar voorbijgaan zonder aanvoer. Gevolg was dat veel loslopend vee werd gevangen en geslacht. Ander voedsel ging op rantsoen. Een deel van de soldaten werd door barre woonomstandigheden, slechte voedselvoorziening en het harde werk, maar vooral door de eentonigheid en verveling ontevreden. Er leek munitie op handen, maar dit werd afgewend.

De Spanjaarden smeedden plannen om Curaçao te heroveren op de Nederlanders. De Spanjaarden brachten hun plannen ten uitvoer en voeren uit met een aantal schepen. Deze zijn door een storm afgedreven en hebben Curaçao nooit bereikt. Voor de WIC een geluk; de Spaanse troepenmacht was sterker en had vermoedelijk gewonnen.

Slavenhandel en vrijhaven

In 1665 begon de WIC met slavenhandel. De slaven werden aangevoerd uit West-Afrika en werden op Curaçao aan land gebracht, waar ze na de «middle passage» enige tijd konden aansterken. De slaven werden verhandeld op een plaats die nu Asiento heet, en ook op de plantage Zuurzak (nu villapark zuurzak). Al snel ontstond hier de belangrijkste regionale slavernij. De WIC leverde slaven tegen zeer scherpe prijzen en concurreerde zo de Engelse, Franse en Portugese handelaren de markt uit. Slaven werden door handelaren gekocht en vervolgens verscheept naar diverse bestemmingen in Midden-Amerika en Zuid-Amerika. Een relatief klein deel van de aangekomen Afrikanen bleef op Curaçao. De meesten hiervan kwamen terecht op een van de plantages, die indigo, katoen, tabak, mais of sorgo en suikerriet verbouwden.

De WIC maakte Curaçao in 1674 tot vrijhaven waardoor het een sleutelpositie verkreeg in de internationale handelsnetwerken. Mede hierdoor werd het in de 17e eeuw een van de welvarendste eilanden in het Caraïbisch gebied. In de 18e eeuw probeerde Curaçao zijn handelspositie te consolideren. De handel in Venezuela en andere Spaanse koloniën werd echter verhinderd door de Spaanse kustwacht. Deze was speciaal aangesteld om de illegale handel vanuit Venezuela in tabak en cacao een halt toe te roepen. De Engelsen en Fransen werden in het Caraïbisch gebied steeds sterker. De positie van Curaçao nam mede door deze factoren in belang af. Ook was van belang, dat Curaçao niet geschikt was voor de grootschalige verbouw van suikerriet, katoen, tabak of andere tropische plantagegewassen. Pogingen daartoe werden eind 17e en begin 18e eeuw gestaakt. De landbouw van Curaçao richtte zich op voedselvoorziening voor de eigen bevolking. Desondanks moest een deel van het voedsel worden geïmporteerd. Slavenhandel bleef de belangrijkste bron van inkomsten voor de Nederlanders, niet het minst vanwege de concurrerende prijzen van de slaven.

Nederlandse kolonie

Na het faillissement van de WIC in 1791 werd Curaçao een echte Nederlandse kolonie. In 1795 kwamen de slaven op Curaçao in opstand. De opstand stond onder leiding van Tula, een slaaf die een centrale rol speelt in de geschiedenis van Curaçao. De opstand werd na een korte periode neergeslagen. In 1800 werd Curaçao bezet door de Britten, die in 1803 door de plaatselijke bevolking werden verdreven. In 1807 veroverden

de Britten het eiland opnieuw. In 1816 kregen de Nederlanders Curaçao terug en viel Curaçao weer onder het Nederlands bestuur. Om de bestuurskosten te verlagen werden de West-Indische koloniën in 1828 teruggebracht tot één kolonie met een Gouverneur-Generaal in Paramaribo. In 1845 kwam men hier gedeeltelijk op terug omdat het besturen van de eilanden vanuit Suriname niet goed werkte. Vanaf dat jaar waren er weer twee West-Indische koloniën:

- Suriname
- Curaçao en Onderhorigheden, zowel de Bovenwindse als de Benedenwindse Eilanden

In navolging van Engeland (1834) en Frankrijk (1848) werd door de Nederlandse regering in 1863 de slavernij afgeschaft.

Tot in het begin van de twintigste eeuw leefde Curaçao van handel, landbouw en visserij. Het economische tijt keerde in 1914 toen grote aardoliereserves in Venezuela werden ontdekt. Shell vestigde meteen een olieraffinaderij op het eiland, Raffinaderij Isla, bij Asiento – waar eerder in slaven gehandeld werd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog speelde het eiland een belangrijke rol bij de levering van brandstof voor de geallieerde troepen.

In 1954 verkreeg Curaçao samen met de andere Nederlandse Antillen politieke autonomie.

In de jaren veertig en vijftig bracht de raffinaderij welvaart en modernisering voor het eiland, maar de welvaart was ongelijk verdeeld. De pas ontstane Curaçaose arbeidersklasse werd steeds ontevredener met de loonpraktijken van de Koninklijke Shell. Ook was de deelname van de AfroCuraçaose bevolking aan het politiek proces nog beperkt. Op 30 mei 1969 brak een arbeidersopstand uit bij de ingangspoort van de Shellraffinaderij. Tijdens de opmars naar de binnenstad werd onder andere de vakbondsleider Wilson Godett neergeschoten en staken woedende arbeiders panden in Punda en Otrobanda in brand.

Nadat de lokale regering Nederlandse mariniers had laten overvliegen om de orde te herstellen, werd er flink gewerkt om de overheid te «Antillianiseren». Deze gebeurtenis gaat de boeken in als Trinta di mei.

Hoewel het op 10 oktober 2010 een status aparte heeft gekregen vergelijkbaar met Aruba is de band met Nederland nog sterk. Dat blijkt uit het rechtstreeks inhoudigingsverslag van Willem-Alexander der Nederlanden. In tegenstelling tot Nederland, maakt het eiland geen deel uit van het grondgebied van de Europese Unie en daarom hoeft om die reden Curaçao, gelijk aan Aruba en Sint Maarten, dan ook niet te voldoen aan het Europees recht en is de euro niet als wettelijk betaalmiddel ingevoerd. Door de bijzondere relatie met Nederland, de zogenoemde LGO-status, komen de eilanden wel in aanmerking voor Europese fondsen en EU-brede samenwerkingsovereenkomsten zoals het Erasmus+ programma. Verder bezitten de inwoners van het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden naast de Nederlandse nationaliteit ook het Europees burgerschap.

Curaçao had op 1 januari 2022 151.066 inwoners. Curaçao kent zeer diverse bevolkingsgroepen. Er woonden 102 verschillende nationaliteiten op het eiland in 2006, en 107 in het jaar 2010. De meerderheid van de Curaçaoënaars zijn voornamelijk afstammelingen van uit Afrika aangevoerde slaven (de Afro-Curaçaoënaars), die als inheems worden beschouwd. Daarnaast zijn er ook minderheden van Europese Nederlanders, Chinezen, Libanezen, Joden, Portugezen, Surinamers, Indiërs, Dominicanen, Haïtianen, Jamaicanen, Guyanezen, Colombianen en Venezolanen. Met name de laatste groep zorgt in het tweede decennium van de 21e eeuw voor een toename van ±10%.

Bonaire

Bonaire (Papiaments: Boneiru) is een Nederlands eiland in het Caribische deel van Nederland, dat sinds 2010 bestuurlijk als Caribisch openbaar lichaam een bijzondere gemeente vormt.

In 1499 landden Alonso de Ojeda en Amerigo Vespucci als een van de eerste Europeanen op Bonaire. Zij namen het eiland voor Spanje in bezit. Omdat Bonaire geen goud had en niet geschikt was voor de landbouw zagen de Spanjaarden geen noodzaak een kolonie te stichten en rekende het samen met Curaçao en Aruba tot de *islas inútiles* (nutteloze eilanden). De lokale indianen werden afgevoerd om als slaven te dienen in plantages in Zuid-Amerika. In 1526 introduceerden de Spanjaarden vee op Bonaire. Als gevolg hiervan komen ezels (of buriku) en geiten (of kabritu) er in het wild voor.

In 1636 veroverde Nederland Bonaire op de Spanjaarden. Het kwam onder bestuur van de WestIndische Compagnie. Deze importeerde een klein aantal slaven voor landbouw (voornamelijk hout, maïs en zoutwinning). De slavernij is er in 1863 afgeschaft.

In het begin van de negentiende eeuw verloor Nederland de heerschappij over de Antillen twee maal aan Groot-Brittannië. Toen de eilanden in 1816 definitief aan Nederland werden toegewezen, bouwde de Nederlandse overheid Fort Oranje in Kralendijk om het eiland te beschermen. Zout was inmiddels de grootste bron van inkomsten voor het eiland. De productie was zo groot geworden dat er vier obelisken gebouwd werden om de schepen naar de zoutpannen te leiden. Inmiddels wordt het zout vooral gebruikt voor vaatwasmachines, cosmetica en een deel als consumptiezout. De rechten van AKZO op de zoutwinning zijn al een aantal jaren geleden overgedaan aan Cargill, een Amerikaans bedrijf.

De zeelieden van Bonaire hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog een boven gemiddelde bijdrage geleverd. Duitse onderzeeërs probeerden, de scheepvaart rondom de raffinaderijen van Aruba en Curaçao uit te schakelen en daarmee de gigantische productie van brandstof voor de geallieerden te elimineren. Tijdens deze gevechten zijn ook schepen betrokken geraakt die een Bonairiaanse bemanning hadden. Tot de velen, die na de oorlog ontbraken behoorden ook de 34 gesneuvelde Bonairianen van deze schepen (meer dan van de andere eilanden van het toenmalige Nederlands West-Indië).

Onder Koningin Juliana werden de Antillen in 1954 een autonoom deel van het Koninkrijk der Nederlanden. Toen de Nederlandse Antillen op 10 oktober 2010 als land werd opgeheven, werd Bonaire een bijzondere gemeente van Nederland. Op 12 september 2012 mochten inwoners van Bonaire voor het eerst stemmen bij verkiezingen voor de Tweede Kamer.

Bonaire heeft 20.104 inwoners volgens de telling van 2019. In 2001 had 86% van de bevolking de Nederlandse nationaliteit, maar was slechts 52% op het eiland zelf geboren. Naast veel mensen van de andere eilanden Curaçao en Aruba, uit Nederland en de buurlanden Venezuela en Colombia wonen er veel mensen uit de Dominicaanse Republiek, grotendeels arbeidsmigranten.

De officiële taal is het Nederlands. Papiaments en Engels worden tevens erkend als officiële taal in het rechts- en bestuurlijk verkeer, onderwijs, sociaaleconomisch leven en de rechtspraak. Van de bevolking spreekt 64% thuis Papiaments (een zelfstandige creoolse taal met voornamelijk invloeden uit het Spaans en het Portugees, daarnaast veel invloed van het Nederlands, Engels, Frans, alsmede Indiaanse en West-Afrikaanse talen)

en 15% Nederlands, 15% Spaans en 5% Engels. De meeste Papiamentstaligen spreken ook Nederlands, Engels en Spaans.

Werkbezoek – dag tot dag

De delegatie heeft voordat het werkbezoek van start ging, afgesproken dat alle gesprekken die worden gevoerd in beslotenheid zouden worden gehouden, zodat dit kon leiden tot open en constructieve gesprekken over het koloniale verleden, in het bijzonder het slavernijverleden, en de doorwerking hiervan. Dat houdt in dat de inhoud van deze gesprekken niet geopenbaard kunnen worden.

Zaterdag 13 augustus – Paramaribo

Na aankomst in Suriname heeft de delegatie bij het diner op de ambassade een briefing door de ambassadeur gekregen.

Zondag 14 augustus – Paramaribo

Op zondag 14 augustus, begon het werkbezoek bij Fort Zeelandia waarop een boottocht naar Mariënborg en Frederiksdorp volgde.

Fort Zeelandia

De delegatie heeft bij Fort Zeelandia een rondleiding en uitleg gekregen door de directeur, Laddy van Putten. Het fort herinnert aan de Zeeuwse periode in Suriname en is tegenwoordig vooral bekend van de decembermoorden, die hier onder het bewind van Desi Bouterse op 8 en 9 december 1982 zijn begaan. Het Surinaams Museum is in het fort gevestigd.

Mariënborg

Bij de suikerfabriek van Mariënborg schiet het Nederlandse koloniale leger op 30 juli 1902 op een menigte woedende Brits-Indische contractarbeiders, die in verzet kwamen tegen onrecht en onderdrukking op de bijbehorende suikerplantage. De delegatie spreekt op deze plek met de besturen van de stichtingen Gevallen Helden 1902 en Hindostaanse Immigratie over het slavernijverleden en de periode van de contractarbeiders hierna. Tevens is gesproken over de toekomst in relatie tot het verleden.

Frederiksdorp

Frederiksdorp is een voormalige 18e eeuwse koffie- en cacaoplantage. De eerste eigenaar was een Duitser uit Pruisen, Johan Friedrich Knöffel aan wie de plantage tot op heden zijn naam te danken heeft. De geschiedenis van Frederiksdorp herinnert aan de zowel de Europese als Afrikaanse tradities. Frederiksdorp is het centrum van rechteroever van de Commewijnerivier. Het landgoed is 300 ha groot met omliggende plantages, vissersdorpen, zeestranden, mangrovebossen, wetlands, dolfijnen en lange fiets- en wandelpaden. Deze voormalige plantage met originele plantagewoningen en een politiepost, is verklaard tot historisch erfgoed. De eigenaar van Frederiksdorp, Sirano Zalman heeft de delegatie rondgeleid en verteld over de geschiedenis van deze voormalige plantage.

De delegatie heeft op zondag tevens de Boni-trail bewandeld; dit is een boswandeling waarlangs in beelden en teksten het leven en verzetsdaden van marronleider Boni zijn uitgebeeld. Boni is geboren in ongeveer 1730, werd leider van het verzet tegen de kolonisten, voerde overvallen uit op de plantages en werd gezocht door de militairen. Het Nederlandse gouvernement besteedde grote bedragen aan de jacht op Boni, die op tragische wijze stierf in 1793: hij werd in zijn slaap vermoord door

Ndjuka-leider Bambi, iemand die sympathie had voor Boni's strijd, maar de vrede met het Nederlandse gouvernement niet op het spel wilde zetten.

Aansluitend heeft de delegatie het Verhalenmuseum bezocht: dit is een kleurrijk ingericht museum dat in foto's en levensverhalen een indruk geeft van de huidige leefwijze van nazaten van contractarbeiders in het landelijke gebied.

Maandag 15 augustus – Paramaribo

In de ochtend spreekt de delegatie als eerste met de Minister van Buitenlandse Zaken, International Business en Internationale Samenwerking (Bibis), de heer Albert Ramchand Ramdin. Gesproken wordt over de samenwerking tussen Suriname en Nederland, de komst van premier Rutte in september en het onderhouden van relaties. Tevens wordt gesproken over de consequenties van het gegeven dat een deel van de bevolking in Suriname veel familie in Nederland heeft. Daarnaast wordt gesproken over het (slavernij)verleden in Suriname en de effecten daarvan in de hedendaagse Surinaamse maatschappij.

Het tweede gesprek in de ochtend is met de Minister van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur, mevrouw Marie Levens, dat gaat over het (slavernij)verleden en de effecten op de ontwikkeling van o.a. het onderwijs, archivering, (ontwikkelings)hulp, omgangsvormen, persoonlijke ontwikkeling, cultuur en de gesproken talen in Suriname.

Rond het middaguur volgt een gesprek met de Voorzitter van de Nationale Assemblée, de heer Marinus Bee en de assembleeleden Gregory Asabina (de fractieleider van de Nationale Partij Suriname (NPS), Ronny Asabina (fractieleider van Broederschap in Eenheid in de Politiek (BEP) en Gregory Rusland waarin vooral gesproken wordt over een gezamenlijke oplossing voor een minder mooi verleden en de excuses die zijn aangeboden door Rotterdam, Amsterdam, Utrecht, Noord-Holland en DNB.

In het gebouw van de Nationale Assemblée vervolgt de delegatie haar bezoek met een gesprek met de Vicevoorzitter van de Nationale Assemblée, tevens voorzitter van de Commissie Mensenrechten, de heer Dewanchandrebhose Sharman, waar onder meer gesproken wordt over de schending van de mensenrechten, vroeger en nu, de perceptie van de commissie en de inwoners hierover en het ontwikkelen van een gezamenlijke visie.

Bij de bespreking met het Nationaal Comité Herdenking Slavernijverleden zijn namens het Comité aanwezig Johan Roozer, Helmut Gezius, Siegmien Staphorst, Harry Mungra en Astrid Runs. Dit comité is op 19 maart 2022 opgericht en heeft als doel zorg te dragen voor de organisatie van nationale herdenkingsactiviteiten in de periode 1 juni 2022 tot 1 augustus 2023. Tevens willen zij komen met een onderzoeksprogramma over de doorwerking van het slavernijverleden en denken zij na hoe omgegaan kan worden met dit verleden. Hun ideeën worden toegelicht en gesproken wordt bijvoorbeeld ook over het transgeneratief trauma (psychologische doorwerking van het slavernijverleden), het overbrengen van kennis en samenwerking.

Na het gesprek met het Nationaal Comité volgt een gesprek met president Santokhi over onder andere de geschiedenis, bevolkingsopbouw van Suriname, sociaaleconomische ontwikkeling en verhoudingen en samenwerking tussen Suriname en Nederland.

Laat in deze middag volgt een presentatie van de heer Armand Zunder, voorzitter van de Nationale Reparatie Commissie Suriname, waarin hij o.m. ingaat op de periode tussen 1581–1795, de economische waarde van de slavernij, de positie van de inheemsen en een revolving fund. Ook aanwezig bij deze presentatie was de heer Ligori, die aangeeft dat de inheemse bevolking de eerste slaven waren in Suriname.

In de avond volgt in de residentie van de ambassadeur een diner met wetenschappers van de faculteit geschiedenis van de universiteit: Jerome Egger, prof. dhr. Maurits Hassankhan, dhr. Dr. Eric Jagdew, mw. Mildred Caprino en mw. Hilde Neus. Tijdens het diner wordt met elkaar gesproken over het slavernijverleden, de koloniale geschiedenis en de effecten hiervan op het heden in Suriname.

Dinsdag 16 augustus – reisdag van Paramaribo, via Port of Spain naar Willemstad

Dit was een lange reisdag: vertrek om 1.30 uur uit Paramaribo met aankomst 16.35 uur in Willemstad. Na inchecken en opfrissen volgde in de avond een landenbriefing van de Vertegenwoordiger van Nederland in Curaçao, Aruba en St. Maarten.

Woensdag 17 augustus – Willemstad

Deze dag startte in het paleis van de Gouverneur met een gesprek met de Gouverneur van Curaçao, mw. Lucille George-Wout over de banden, gezamenlijke historie en samenwerking tussen Curaçao en Nederland, het Koninkrijk, het Statuut, de economische status (raffinaderij, gaming-industrie), ontwikkeling van kinderen en een verdere emancipatie van de bevolking van Curaçao.

Het volgende gesprek vond plaats in Fort Amsterdam met een afvaardiging van de Raad van Ministers, onder leiding van Charles Cooper en in aanwezigheid van Dorothy Pietersz-Janga, Shalten Hato, Ornelio Martina, Javier Silvania en Ruisandro Cijntje. Gesproken wordt over het advies van de Dialooggroep Slavernijverleden «Keten van het Verleden», de doorwerking van het slavernijverleden op economisch en sociaal-emotioneel vlak, autonomie, onderwijs, het spreken van Papiaments en het Koninkrijk en het Statuut.

Aan het eind van de ochtend brengt de delegatie een bezoek aan de Staten van Curaçao in het oud BNA-gebouw in Punda. Aanwezig vanuit de Staten waren de voorzitter, America-Francisca en de leden Girigorie, Marcelina jr, Mc William, Calmes, Seferina. Het gesprek gaat over de effecten van het slavernijverleden op het heden, sociale ongelijkheid, racisme, synergie op thema's, wijze van samenwerking, het Statuut, COHO, autonomie, gezondheidszorg en sociaaleconomische problemen.

Na deze ochtend met gesprekken met diverse politici, heeft de delegatie een lunchbijeenkomst met de volgende opinie- en smaakmakers: dhr. Rene Rosalia, dhr. Alex Rosaria; dhr. Miguel Goede, mw. Maria Liberia Peters, dhr. Dudley Lucia, dhr. Henry Vijber en dhr. Roland Colastica. Tijdens deze lunch in het Landhuis Vredenberg spreken de aanwezigen over het betrekken van jongeren bij het verleden, het onderwijscurriculum, het belang van kunst en cultuur, slavernijhelden naast Tula, rehabilitatie van Tula, perspectief voor de toekomst en de rolverdeling daarbij, doorwerking van de (gezamenlijke) geschiedenis en onderzoek daarnaar vanuit perspectief van degenen die het hebben ervaren, het VN-Handvest, emancipatie en verantwoordelijkheden.

In de avond woont de delegatie de Tula-herdenking bij Area Rif/Mundo Nobo (Otrobanda). Ieder jaar wordt op 17 augustus de opstand die onder zijn leiding gevoerd werd, herdacht op de Dia di lucha pa libertat: de dag van de vrijheidsstrijd, ook wel de Tulaherdenking genoemd. Diverse toespraken worden gehouden door Dorothy Pietersz Janga, Tyrone Brunken, Charles Cooper en Suzy Camelia Römer (in het Papiaments) en culturele optredens vinden plaats bij het slavernijmonument Deskadená (ontketend). De delegatie is voorzien van oortjes waardoor zij de toespraken kan volgen en legt een krans bij het monument namens de Commissie voor Binnenlandse zaken.

Donderdag 18 augustus – Willemstad

Bezoek Banda Abou (westelijk deel van Curaçao): de delegatie legt een deel van de route van de vrijheidsstrijd af en bezoekt diverse locaties, die een rol hebben gespeeld bij de opstand van de slaafgemaakten die startte op 17 augustus 1795 onder leiding van Tula, zoals de plantage Knip, fort te Westpunt, Landhuis Savonet, Santa Cruz, Santa Martha, Seru di Fontein, de plek van veroordeling en executie en het rif van Otrobanda en het galgenveld.

In de middag volgt een geanimeerde lunch met bewoners uit de wijken Soto, Montana, Wichi Marchena in het buurthuis Kustbatterij waarin ronde tafels waren opgesteld. De delegatieleden werden verdeeld over de diverse tafels waar zij met buurtbewoners spraken over de doorwerking van het slavernijverleden op hun huidige welzijn, opleiding en welvaartsniveau.

Na de lunch vertrekt de delegatie naar de universiteit, University of Curaçao (UoC), waar de rector magnificus, dr. F. de Lanoy, de delegatie welkom heet. De universiteit is opgericht in 1979, bestaat uit 5 faculteiten en biedt in totaal 34 programma's. Prof. dr. Rose Mary Allen geeft een inleiding over de geschiedenis, de verhouding tot Nederland, en vice versa, en geeft aan dat er wat haar betreft meer onderzoek nodig is naar de doorwerking van het slavernijverleden. Achtereenvolgens spreken daarna op interactieve wijze met de delegatie: dhr. Richenel Ansano MA over slavernij, traumaverwerking en veerkracht, mr. Suzanne Römer over de doorwerking van de slavernij vanuit een juridische optiek, drs. Charles Do Rego MBA over slavernij en onderzoek, drs. Jeanne Henriquez over het slavernijverleden en educatie, Jeannette Juliet-Pablo over de doorwerking van het slavernijverleden in buurtgemeenschappen en drs. Lionel Janga over het slavernijverleden en de Curaçaose grondpolitiek.

Tussen deze bijeenkomst op de universiteit en het diner met de Statenleden in de West-Indië zaal van het Curaçao Museum, wordt Landhuis Morgenster bezocht waar de heer Giovanni Abath (beeldend kunstenaar) op inspirerende wijze verhaalt over de kunstwerken die hij in dit landhuis exposeert.

Vrijdag 19 augustus – Willemstad

Op deze zevende dag van het werkbezoek brengt de delegatie aan het begin van de dag een bezoek aan het National Archaeological-Anthropological Memory (NAAM). NAAM is opgericht in 1998 en is een non-profit organisatie die het materiële en immateriële erfgoed van Bonaire, Curaçao, St. Maarten, St. Eustatius en Saba identificeert en conserveert.

Het bestuur en directie vertellen over hun inzet voor het documenteren, restaureren en verrijken van het culturele erfgoed en over onderzoek dat

volgens hen nog nodig is onder de inwoners en NGO's over de erfenis van het slavernijverleden.

Vervolgens bezoekt de delegatie het Nationaal Archief. Dit archief heeft een belangrijke rol binnen de openbare informatievoorziening van het land. De delegatie wordt verteld over de grootte van het archief dat betrekking heeft op het slavernijverleden (4 km) en krijgt diverse originele boeken onder ogen, zoals het register van gestrafte slaven, het register van weggelopen slaven, de inventaris van Plantage Buitenrust, proclamatie, slavenregisters, overlijdensregisters, register van vrijgemaakte slaven, geboorte- en overlijdensregisters van slaven, bewijs van inschrijving in voldoening van de Wet afschaffing slavernij en een overzicht van uitbetaalde compensatie. De beschikbare informatie gaat vooral over de westkust van Curaçao, over de oostkust is veel minder bekend. Bij de rondleiding krijgen de leden te zien op welke, zorgvuldige, wijze de oude stukken worden gerestaureerd en wordt verteld dat de opbrengst van de plantages die Curaçao kende voornamelijk voor eigen gebruik, en niet voor export, bedoeld was. Het slavenregister van het Nationaal Archief is openbaar digitaal beschikbaar.

Voordat de delegatie naar de luchthaven vertrekt voor de vlucht naar Bonaire, vindt op het Consulaat van de Verenigde Staten een lunchbijeenkomst plaats met instanties en belangengroepen op de terreinen van bestrijding van ongelijkheid, bescherming van mensenrechten en het wegnemen van effecten van de doorwerking van het slavernijverleden.

Vrijdag 19 augustus -Kralendijk

Na aankomst op Bonaire, dat sinds 2010 bestuurlijk als Caribisch openbaar lichaam een bijzondere gemeente van Nederland vormt, ontvangt de delegatie een briefing door de Waarnemend Rijksvertegenwoordiger over de geschiedenis, het leven en de samenwerking met de andere overheden in Nederland.

In de avond vindt een walking diner plaats met de Waarnemend Gezaghebber, dhr. Nolly Oleana, het Bestuurscollege, de Eilandsraad en de werkgroep Emancipatiedag, bestaande uit Elisabeth Veldbloem, Sharite Severina, Boi Antoin, Emma Pratt en Jennifer Pocornie-Martis. Het onderwerp van gesprek tussen de aanwezigen is het slavernijverleden van Bonaire.

Zaterdag 20 augustus – Kralendijk

In de ochtend spreken de delegatieleden met de Dialooggroep Bonaire Slavernijverleden, bestaande uit Arthur Sealy, Ubaldo Anthony, Felix Cicilia, Steven Cicilia, Maximiliano Theodora en Elyane Nicolaas. Deze dialooggroep komt voort uit de nationale Dialooggroep Slavernijverleden, die het rapport «Ketenen uit het verleden» heeft aangeboden aan de Minister van Binnenlandse zaken en Koninkrijksrelaties en waarvan de kabinetsreactie komend najaar wordt verwacht. De Dialooggroep vertelt over de relatie met Nederland, de doorwerking van het slavernijverleden en hun multiculturele samenleving. De meeste tot slaafgemaakten op Bonaire werkten onder het gezag van de Koning en verbouwden voedsel op plantages dat bestemd was voor Curaçao. Ook werkten veel tot slaafgemaakten in de zoutpannen. De Dialooggroep geeft aan gezamenlijk met Nederland, zonder haast, aan de toekomst te willen werken, een herdenkingsmonument te plaatsen, de inwoners bewuster te maken van hun geschiedenis en herkomst van hun namen en meer ruimte in het onderwijs te geven aan het slavernijverleden. Een belangrijk doel van deze ideeën is om het minderwaardigheidsgevoel achter hen te kunnen

laten. Er is nog veel uit de Bonairiaanse geschiedenis onbekend. Voor het emancipatieproces is volgens de Dialooggroep goed onderwijs van evident belang.

De heer Boi Antoin en Emma Louise Pratt van de Fundashon Históriko Kultural Boneriano (FuHiKuBo) ontvangen de delegatie deze zaterdagmiddag. FuHiKuBo verzamelt actief documenten, foto's, film en geluid (verhalen). In 2020 is de FuHiKuBo geaccrediteerd als ngo vanuit de Unesco Conventie voor Immaterieel Erfgoed. De heer Antoin verhaalt over het slavernijverleden op Bonaire, de rol van de WIC, de functie van Bonaire in die tijd, het ware verhaal over de slavenhuisjes en vertelt dat de verhalen van mensen bij geschiedschrijving van groot belang zijn en op welke wijze FuHiKuBo tracht deze kennis te behouden en te onderwijzen. Het originele boek «Curaçaose vrijbrieven 1722–1863», waarin is opgenomen welke tot slaafgemaakten vrij zijn gekocht, door wie en voor welk bedrag, ligt ter inzage voor de delegatie.

Zondag 21 augustus – Kralendijk

Het grootste deel van de zondag wordt besteed aan een rondrit met als thema het Slavernijverleden. De delegatie wordt bij deze tour begeleid door Boi Antoin, Emma Pratt, Jan de Vries en Gisette Emers. Bezocht worden het Wilhelminapark en Skal in Kralendijk, de zoutpannen, de gele en witte slavenhuisjes, Mangazina di Rei (opslagplaats van de Koning dat in de negentiende eeuw door de Nederlandse overheid gebruikt werd om rantsoenen op te slaan voor de gouvernementsslaven), Rincon, een irrigatiesysteem uit plantagetijd, Fontein en Washington Slagbaai Nationaal Park. Bij elk van deze plekken worden de delegatieleden geïnformeerd over de historische betekenis ervan.

Programma van het werkbezoek

Zaterdag 13 augustus 2022- Paramaribo

- Aankomst in Suriname
- Briefing door ambassade

Zondag 14 augustus – Paramaribo

- Monument Mariënborg
- Plantage Frederiksdorp
- Boni-trail
- Verhalenmuseum

Maandag 15 augustus – Paramaribo

- Gesprek met de Minister van Buitenlandse Zaken
- Gesprek met de Minister van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur
- Gesprek met de Voorzitter van de Nationale Assemblée
- Gesprek met de Vicevoorzitter van de Nationale Assemblée
- Bespreking met het Nationaal Comité Herdenking Slavernijverleden
- Gesprek president Santokhi
- Gesprek met de heer Armand Zunder, voorzitter van de Nationale Reparatie Commissie Suriname
- Diner met historici

Dinsdag 16 augustus – reisdag van Paramaribo, via Port of Spain naar Willemstad

- Briefing door de Vertegenwoordiger

Woensdag 17 augustus – Willemstad

- Gesprek met de Gouverneur van Curaçao
- Gesprek met de Raad van Ministers
- Bezoek Staten van Curaçao
- Lunchbijeenkomst met opinie- en smaakmakers
- Ceremonie/programma Tula dag inclusief kranslegging namens de Commissie BiZa

Donderdag 18 augustus – Willemstad

- Bezoek Banda Abou
- Lunch met bewoners (wijken Soto, Montana, Wichi Marchena)
- Sessies met focusgroepen, op universiteit
- Bezoek beeldend kunstenaar Giovanni Abath in het Landhuis Morgenster
- Diner met de Statenleden van Curaçao

Vrijdag 19 augustus – Willemstad en Kralendijk

- Bezoek National Archaeological-Anthropological Memory (NAAM)
- Bezoek Nationaal Archief
- Lunchbijeenkomst met instanties en belangengroepen op terrein bestrijding ongelijkheid, bescherming mensenrechten en het weg nemen van effecten van de doorwerking van het slavernijverleden op US Consul
- Vlucht naar Kralendijk
- Walking Diner met de Waarnemend Gezaghebber, dhr. Nolly Oleana, Bestuurscollege, Eilandsraad en werkgroep Emancipatie dag

Zaterdag 20 augustus – Kralendijk

- Gesprek Dialooggroep Bonaire Slavernijverleden
- Gesprek dhr. Boi Antoin

Zondag 21 augustus – Kralendijk

- Tour Slavernijverleden
- Vertrek uit Bonaire